

УДК 069.51:582: 58(092) (477.74-21)

С. Г. Коваленко, к.б.н., доцент,

Т. В. Васильєва, к.б.н., доцент,

О. Ю. Бондаренко, ст. викладач,

В. В. Немерцалов, к.б.н., доцент

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, кафедра ботаніки,

вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна,

e-mail: tvas@ukr.net; astrodozor@rambler.ru ; wism@ukr.net

ЗБОРИ ВИДАТНИХ БОТАНІКІВ У ГЕРБАРНІЙ КОЛЕКЦІЇ

Е. Е. ЛІНДЕМАННА (MSUD)

На основі проведеної інвентаризації колекції Е. Е. Ліндеманна з понад 500 гербаризаторів виділено 10, чий внесок склав більше 100 гербарних аркушів. Підкреслено роль ботаніків, пов'язаних із Новоросійським університетом: П. С. Шестерікова, М. К. Срединського, І. Я. Акінфієва, а також тих, хто працював у першій та другій половині XIX ст.: Ем. Ліндеманна, Б. Шміда, М. Гандоже, Ф. М. Августиновича, Я. С. Медведева, Г. Таушера. Гербарні збори охоплюють територію не тільки Причорномор'я, але й інших куточків світу.

Ключові слова: Гербарій MSUD, колекція Е. Ліндеманна, видатні вчені.

13 травня 2015 року виповнюється 150 років з дня заснування Новоросійського (нині Одеського національного) університету. Його історія пов'язана із іменами видатних дослідників, багато з яких присвятили своє життя біології взагалі і ботаніці зокрема.

З існування університету складовою кафедри ботаніки була гербарна колекція, яка мала свій початок ще у Рішельєвському лицей – праматері університету.

З вересня 2004 р. гербарна колекція об'ємом понад 50000 примірників (MSUD) отримала статус «національного надбання». Однією з найцінніших її частин є гербарна колекція Е. Е. Ліндеманна, що містить матеріал, зібраний у XVIII–XIX ст. понад 500 колекторами з різних країн світу [2].

Укладач колекції – Едуард Емануїлович (Едуард Богданович) Ліндеманн народився 13 червня 1825 року в м. Мітаві (нині Єлгава, Латвія) в родині відомого натураліста і ботаніка Емануїла Ліндеманна (1795–1845). Він був молодшим з трьох синів, але єдиним, хто, як і батько, повністю присвятив своє життя вивченню та збиранню рослин. У 1847 році Е. Е. Ліндеманн закінчив Петербургську медико-хірургічну академію, в якій в той час зв'язок між ботанікою та медициною був настільки тісним, що багато її випускників ставали ботаніками. Після закінчення академії він довгий час працював гарнізонним лікарем, а його дослідження протягом 53 років охопили 29 губерній Російської імперії: від Курляндської і Петербургської до Херсонської і Бессарабської. Останню

Е. Е. Ліндеманн досліджував особливо ретельно, оскільки оселився тут із родиною після виходу у відставку і жив до самої смерті – 9 червня 1900 року.

Е. Е. Ліндеманн надрукував 19 цікавих робіт з матеріалів своїх досліджень. Майже половина з них – це флористичні зведення. Так, він уперше підготував опис регіональної флори Єлісаветграду (1867 р. з додатками 1868, 1872, 1875 рр.). Його *Prodromus Florae Chersonensis* (1872 р.) включав 1329 видів судинних рослин і більше ніж 700 різновидів із згадуванням місцезнаходження, часу цвітіння і плодоношення, синонімів. За даними Х. Я. Гобі (1900), природничо-історичні товариства і багато з академій інших країн вибрали його своїм почесним або дійсним членом, як наприклад, Санкт-Петербурзьке товариство природодослідників (1873 р.). Саме Новоросійський університет в ознаменування його 40-річної плідної наукової діяльності присвоїв йому в 1877 р. ступінь доктора ботаніки **honoris causa**, а **Новоросійське товариство природодослідників** у 1885 р. вибрало його своїм почесним членом. Ім'ям Е. Е. Ліндеманна названі *Cytisus lindemanni* V. Kresz. та *Scleranthus lindemanni* Reichenb. [1, 3, 5, 9].

Метою досліджень був аналіз зборів видатних ботаніків, які входять до колекції Е. Е. Ліндеманна.

Для цього були поставлені наступні завдання:

- 1) Провести інвентаризацію колекції і створити її електронний каталог.
- 2) На основі дослідження оригінальних етикеток скласти список гербаризаторів основної частини колекції.
- 3) Виявити внесок цих персон у науку та проаналізувати їх гербарні збори у колекції Е.Е. Ліндеманна.

Методи дослідження

Графологічний аналіз та ідентифікація оригінальних рукописних етикеток. Визначення рослин за сучасною номенклатурою. Проведення інформаційно-пошукової роботи у бібліотеці та у відкритих джерелах для з'ясування біографій видатних вчених – колекторів гербарної колекції Е. Е. Ліндеманна.

Одержані результати

Вперше з 1900 року проведена повна інвентаризація колекції Е. Е. Ліндеманна. Деякі відомості про її видатних колекторів та їх збори оприлюднені у цій статті.

Початок ботанічної колекції Е. Е. Ліндеманна було закладено в 1814 р. його батьком. У 1845 р. чисельність гербарію складала 13500 видів [3]. Частину гербарію Санкт-Петербурзького університету, заснованого його батьком і розширеного завдяки старанням вченого до 62 тисяч гербарних аркушів, а також частину своєї багатой бібліотеки Е. Е. Ліндеманн передав Новоросійському університету, щоб «принести свою долю пользы учащемуся в университете

юношеству». Іменний гербарій Е. Е. Ліндеманна являє собою, таким чином, колекцію, що зібрано саме ним та багатьма ботаніками Європи.

Кількість колекторів в гербарії Ліндеманна, який зберігається у Ботанічному інституті С.-Петербургу, складає приблизно 900 осіб, а у гербарії Новоросійського (Одеського національного) університету – понад 500. Відомо, що Е.Е. Ліндеманн обмінювався гербарними екземплярами із багатьма ботаніками Росії та інших країн. У Нарисі флори Херсонської губернії він вказує, що зі свого гербарію він «уделил более или менее полные коллекции Императорскому Вольному экономическому Обществу в Санкт-Петербурге, Новороссийскому университету в Одессе, профессору Вилькову в Дерпте, профессору Черняеву в Харькове, профессору Кауфману в Москве, доктору Бухзе в Риге, Л. Рейнгардту в Харькове, Н. Срединскому в Одессе, Питетони фон Данненфельду в Граце, профессору Панчио в Белграде, Кессельмейеру в Франкфурте-на-Майне, Винклеру в Нейссе, Тиленсу в Тирлемане, барону Диедоне в замке Корбек-Лео (Бельгия), профессору Тодаро в Палермо, профессору Каруелю в Флоренции и доктору Тевено в Безиере в южной Франции» [6]. Гербарні збори усіх адресатів присутні у його гербарії, що свідчить про те, що обмін був взаємним. Одні з найстаріших зборів пов'язані з іменем італійського ботаніка А. Слегеро (1688), а також з іменами російських ботаніків Г. Соболевського (1800), П. С. Палласа, К. Ф. Ледебур та В. Г. Бессера 1818–1829 рр. Те, що вони часто представлені у одному екземплярі, аж ніяк не зменшує їх цінності. Як вказують В. В. Бялт і співавтори [9], є підстава вважати, що гербарні примірники, зібрані А. Слегеро в Японії, були першими, які були доставлені у Європу з Японських островів. Особливо слід звернути увагу на збори Г. Соболевського 1800 року з Анно. Це *Lyonia paniculata* Nutt. (*Andromeda paniculata* Ait.), *Crotalaria incanescens* Ait. (*C. capensis* Thbg., *C. arborescens* Lam.), *Mimosa lentiscifolia* Desf., *Sideritis cretica* L. (*C. candicans* Ait.).

Григорій Федорович **Соболевський (Sobolewski)** (1741–1807) – лікар, професор Медико-хірургічної академії. У 1749–1753 рр. був придворним півчим, а потім вчився в семінарії Троїцько-Сергієвської лаври. У 1757–1761 рр. був учнем С.-Петербурзького генерального сухопутного шпиталю, а потім поїхав на стажування за кордон: у Париж і Лейден, де у 1775 р. витримав іспит і захистив дисертацію на ступінь доктора медицини. Після повернення у Петербург працював доцентом у двох шпиталях, викладаючи одночасно медицину і ботаніку. Далі його призначили завідуючим ботанічним садом. У 1775–1779 рр. він склав опис флори Петербургу та його околиць. За цю роботу Медична колегія нагородила його званням професора ботаніки і виділила кошти на друкування роботи. Вона вийшла латинською (1799 р.) і російською (1801 р.) мовами. Зібраний ним гербарій складався з 2200 гербарних аркушів. За тодішніми правилами професор ботаніки повинен був описувати і показувати на лекціях кожну з рослин ботанічного саду. Григорій Федорович з успіхом виконував цю роботу, дуже цікаво проводив екскурсії. Після смерті у його дітей були куплені

дві ботанічні колекції: одна з 4000 екземплярів і друга – з 2500 рослин і 2000 насінин, мінералогічна колекція і бібліотека.

Кількість аркушів, зібраних одним колектором, у значній мірі різняться (табл. 1).

Таблиця 1

**Розподіл колекції за кількістю гербарних аркушів (г. а.),
зібраних одним колектором**

№	К-ть г.а.	К-ть колекторів	Прізвища найвидатніших вчених
1.	300-332	4	Gandoger, Schesterikow
2.	100-146	6	Em.Lindemann, Augustinovich
3.	80-100	4	Montresor, Todaro
4.	60-80	8	Ledebour, Borbas, Teplouchov
5.	40-60	8	Eschscholz, Paczoski, Walz
6.	20-40	21	Besser, Meyer, Rischawi, Rogowitsch, Steven
7.	10-20	41	Reichenbach, Karelin, Rabenchorst
8.	9	12	Kauffmann, Липский, Noe
9.	8	5	Jankowski, Kapler
10.	7	9	Ruprecht, Richter, Holuby
11.	6	17	Pallas, Zablotzki, Boissier
12.	5	17	Reinchard, Sobolewski
13.	4	15	Andrzejowski, Fischer, Trautvetter
14.	3	27	Vagner, Graff, Riegel
15.	2	45	Thunberg, Middendorff, de Noteris
16.	1	258	Clegero, de Candolle, Badde, Sievers

Таким чином, за кількістю переважають збори авторів, представлені одним гербарним аркушем. При цьому понад 2600 екземплярів гербарію не мають на етикетці ніяких даних про колекторів. Цілком ймовірно, що більшість з них було зібрано самим Е. Е. Ліндеманном. Гербарна етикетка Е. Е. Ліндеманна представлена на рис. 1.

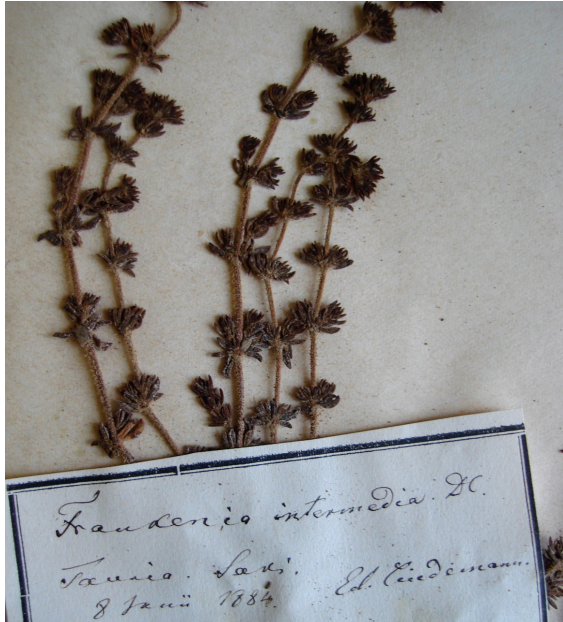

Рис. 1. Гербарний аркуш з етикеткою Едуарда Ліндеманна

Зупинимось на колекторах, чії збори у гербарії перевищують 100 аркушів (табл. 2).

Таблиця 2

**Найбільша кількість гербарних аркушів
і місяця збору колекторів гербарію Ліндеманна**

№	Прізвище колектора	К-ть г.а.	Місце збору	Дата збору
1.	Gandoger M.	332	Rhone, Arnas	1895–1898
2.	Schesterikow P.	325	Odessa	1872–1894
3.	Baum Johanna	323	Charkow, Trostjanez	1895–1898
4.	Sredinski N.	311	Caucasus, Odessa, Tauria, Cherson, Podolia	1866–1887
5.	Lindemann Emanuel	151	Mitavia, Dorpat, Curonia	1814–1845
6.	Augustinovicz	142	Sachalin, Tobolsk, Mandshuria, Sibiria	1872–1886
7.	Medwedew J.	125	Caucasus	1866–1886
8.	Akinfew I.	116	Caucasus, Ekaterinoslaw	1866–1889
9.	Tauscher Julius	112	Hungaria	1861–1893
10.	Schmid B.	108	India orient.	1812–1851

Таким чином, серед найбільш представлених зборів визначаються матеріали першої (Ем. Ліндеманн, Б. Шмідт) та другої половини XIX сторіччя.

Емануїл **Ліндеманн** (1795-1845) – ботанік, зоолог (ентомолог), філолог, засновник гербарію С.-Петербурзького університету (1814), батько Е. Е. Ліндеманна. Закінчив Дерптський університет. У 1822–1845 рр. викладав природну історію та древні мови у гімназії, захоплено вивчаючи природу краю. Багато часу приділяв створенню і розширенню гербарію, збільшивши у 1845 р. кількість аркушів до 13500. Його ім'ям названо комаху з ряду двокрилих *Taebina lindemannii* Gimmerthal.

Людвіг Бернард Ереготт **Шмід** – Ludwig Bernard Ehregott **Schmid** (1787/1788–1857) – німецький місіонер і ботанік, що закінчив теологічний університет у Йєні.

Окремо зупинимось на колекціях вчених Новоросійського університету П. С. Шестерікова і М. К. Срединського, а також випускника цього університету І. Я. Акінфієва.

Петро Степанович **Шестеріков** – **Schesterikow** (1859–1929) не мав вищої освіти, однак, був справжнім захопленим натуралістом, який підготував і видав перший в Росії визначник флори міста Одеси, в якому вказано 1180 видів з 497 родів та 91 родини. Протягом багатьох років був відповідальним секретарем Новоросійського товариства природодослідників. Він описав понад 660 видів квіткових рослин з позначенням місць зборів, строків цвітіння, місцевих назв та синонімів [7]. Зразок гербарної етикетки П. С. Шестерікова представлений на рис. 2.

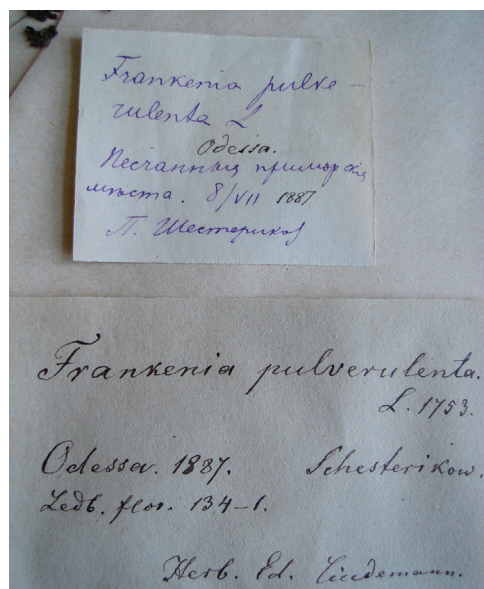

Рис. 2. Етикетка П. С. Шестерікова

Микола Кирилович **Срединський, Sredinski** (1853–1907), ботанік-лісовод, віце-директор Корпусу лісничих Міністерства Землеробства та Державного майна у 1895–1907 рр. Працював на кафедрі ботаніки Новоросійського університету у 1871–1874 рр., проводив флористичні дослідження Новоросійського краю та Бессарабії, описував гриби, водорості, судинні рослини, склав детальний опис піщаної смуги Дніпровського лиману [8]. Після складання магістрантського іспиту захопився вивченням флори залізниць, якому присвятив все життя. У 1877 р. уперше в Росії запропонував створювати вздовж залізничних шляхів насадження для боротьби із сніговими заносами. На ст. Микитівка (Горлівка, Україна) до недавнього часу зберігалася присвячена йому меморіальна дошка [4, 5]. Зразок гербарної етикетки М. К. Срединського представлений на рис. 3.

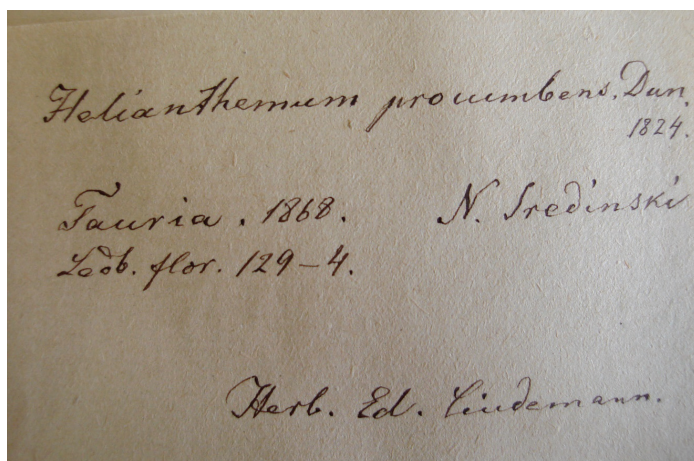

Рис. 3. Етикетка М. К. Срединського

Іван Якович **Акінфієв** (1851–1919), геоботанік і флорист, фенолог та метеоролог, дійсний статський радник. Походив з родини священника, тому закінчив духовне училище і семінарію, а вже потім став студентом природничого відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету. З-за слабого здоров'я до кандидата не довчився і через три роки отримав звання вчителя гімназії та прогімназії з правом викладання природничих наук. Під час навчання активно цікавився ботанікою, користувався посібником Е. Е. Ліндемманна, працював у ботанічному кабінеті (гербарії). Надалі був вчителем гімназії у Болграді, Катеринославі і Олександрівську (нинішнє Запоріжжя), більше 40 років вивчав флору і рослинність півдня України і Кавказу. Для Катеринослава навів 936 видів рослин, для Болграду – 550. Його учнем був відомий флорист О. А. Гроссгейм. Його головна праця «Флора Центрального Кавказу» (1894) включала 795 видів квіткових рослин від Ranunculaceae

до Caprifoliaceae. На його честь М. А. Алексеєнко назвав *Pyrethrum akinfiewii* Alex. – вид, у 1961 р. вказаний М. М. Цвельовим як *Tanacetum akinfiewii* (Alex.) Tzvelev. Рослина є ендеміком і занесена до Червоної книги Росії. Його ім'ям названі також 6 видів рослин: *Hieracium akinfiewii* (Woronow et Zahn.) Uksip., *Jurinea akinfiewii* Nemirova, *Minuartia akinfiewii* (Schmalh.) Woronow ex Grossh., *Pilosella akinfiewii* (Woronow et Zahn.) Sennikov, *Saxifraga x akinfiewii* Galushko et Kudryash., *Silene akinfiewii* Schmalh. У 1911 р. газета «Південна зоря» назвала його одним з видатних педагогів і громадських діячів Катеринославу й Олександрівська. У 2008 р. в Дніпропетровську на будинку, де він жив, відкрито меморіальну дошку. Гербарну етикетку І. Я. Акінфієва представлено на рис. 4.

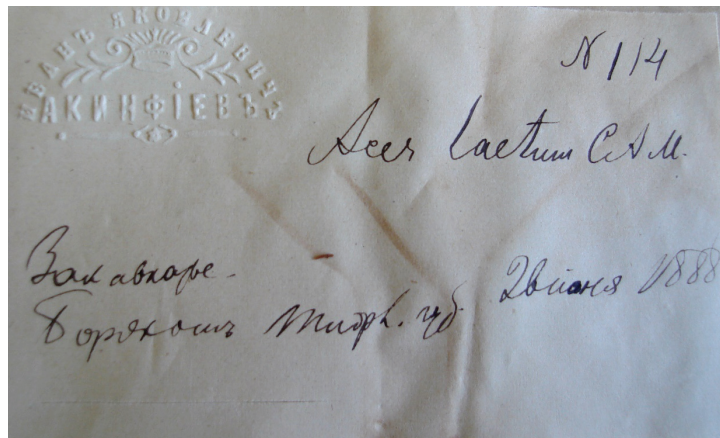

Рис. 4. Етикетка І. Я. Акінфієва

Найбільшою кількістю екземплярів представлено колекцію Мішеля Гандоже, Michel Gandoger (1850–1926) – відомий французький ботанік, міколог і лікар. Вивчав флору Середземномор'я, приділяючи особливу увагу папоротевидним, насінневим рослинам і грибам. Зібраний ним гербарій нараховує 800 тисяч аркушів. Його ім'ям названі 11 видів рослин, серед яких *Anthurium gandogeri* Sodiro, *Nardurus gandogeri* Gredilla та ін. Зразок гербарної етикетки М. Гандоже представлений на рис. 5.

Фома (Томаш) Матвійович Августинович, Augustinovicz (1809, 1810–1891) – лікар, ботанік, етнограф, дійсний статський радник, один з найвідоміших ботаніків свого часу, дослідник флори Сибіру, Далекого Сходу, Сахаліну. Як вважають, відома подорож А. П. Чехова на Сахалін була викликана і працями Ф. М. Августиновича. Як селянин за походженням (за деякими даними, навіть кріпосний) Фома Матвійович жадібно прагнув знань і закінчив Віленську медико-хірургічну академію з медаллю. Оскільки він вчився за державний рахунок, отримав призначення на військову службу, де пропрацював 30 років, переїжджаючи з Брянська до Полтавської, потім до Пермської губернії,

на Урал, на Сахалін, у Примор'я, до Іркутської, Тобольської губерній, Якутії. У Східному Сибіру був широко відомим як лікар, цікавився і знав лікувальні властивості рослин. Зібрана ним колекція, що нараховує приблизно 40 тис. екземплярів, зберігається у гербарії БІН РАН. Його ім'я несе гора на Сахаліні і один з видів осок.

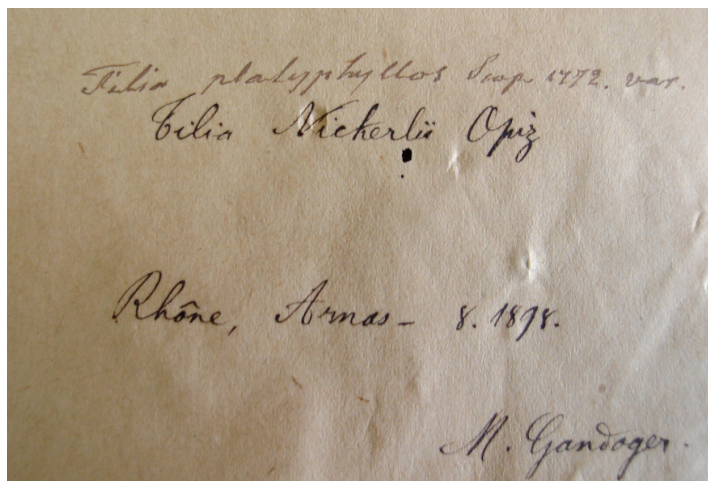

Рис. 5. Етикетка Мішеля Гандоже

Яків Сергійович **Медведєв**, **Medwedew** (1848–1923) – російський лісовод – дендролог, дослідник флори Кавказу. Закінчив Землеробський інститут у Петербургу. Працював на Кавказі спочатку лісничим, потім уповноваженим міністерства землеробства. Після відставки продовжив дослідження флори на Кавказі, був консультантом Тіфліського ботанічного саду, лісного відділу Наркомзему. Описав декілька нових видів деревних рослин – сосну ельдарську, клен Траутфеттера та ін. На його честь названо вид *Thillyraea Medwedewi* Sredinski, який було зібрано М. К. Срединським у Гурії та представлено у цьому гербарії.

Гіула **Таушер**, Gyula (Jullius August) **Taucher** (1832–1882) – угорський лікар і колектор рослин.

Про Іоанну Баум поки що ніяких даних не знайдено. Фрагмент гербарного аркуша зі зборами І. Баум представлений на рис. 6.

Таким чином, проведена інвентаризація колекції Е. Е. Ліндеманна та створення електронного каталогу дало змогу виявити збори багатьох видатних ботаніків позаминулого сторіччя, чий внесок у розвиток ботанічної науки важко переоцінити. З понад 500 дослідників, які брали участь у створенні гербарію Е. Е. Ліндеманна, виділено 10, чий внесок складав більше 100 г. а. Підкреслено роль як ботаніків позаминулого століття, так і тих, хто був пов'язаний з Новоросійським університетом або збирав рослини у другій половині XIX ст.

Рис. 6. Фрагмент гербарного аркуша з віночками віол, зібраними Іоанною Баум

Як бачимо, гербарій не лише допомагає характеризувати флору нашого регіону, але й дозволяє ознайомитися з рослинами, притаманними іншим областям земної кулі, доторкнутися до листків, на яких писали вчені, що створили сучасну ботаніку.

Список використаної літератури

1. Бубырева В. А. Эдуард Эммануилович Линдеманн и его коллекция в гербарии кафедры ботаники Санкт-Петербургского Университета (LECB) / В. А. Бубырева, В. В. Бялт, Л. В. Орлова // Бот. журн. – 2003. – Т. 88, № 11. – С. 135–143.
2. Гербарій України. Index Herbariorum Ucrainicum. 59 гербарних колекцій / Ред.-уклад. Н. М. Шиян; Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. – Київ: Альтерпрес, 2011. – 442 с.
3. Зеленецкий Н. Эдуард Эммануилович Линдеманн, как ботаник-систематик и флорист / Н. Зеленецкий // Зап. Новорос. об-ва естествоиспытателей. – 1901. – Т. 24, вып. 1. – С. 1–12.
4. Коваленко С. Г. Гербарій Одеського національного університету. Колектори іменної колекції Е. Е. Ліндеманна / С. Г. Коваленко, Т. В. Васильєва, Г. О. Бальчева // «Теорія і практика сучасного природознавства»: Мат-ли III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю утворення Херсонського державного університету. – Херсон, 2007. – С. 27.
5. Коваленко С. Г. Ботаніки і ботанічні дослідження в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова (1865–2005) / С. Г. Коваленко, Т. В. Васильєва, Г. А. Швець. – Одеса: Фенікс, 2005. – 104 с.
6. Линдеманн Э. Очерк флоры Херсонской губернии / Эдуард Линдеманн. – Одесса: Типография Л. Нитче, 1872. – 321 с.
7. Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція П. С. Шестерікова: [монографія] / уклад.: С. Г. Коваленко, В. В. Немерцалов, О. Ю. Бондаренко, Т. В. Васильєва. – О.: Освіта України, 2014. – 196 с.
8. Срединский Н. К. Материалы для флоры Новороссийского края и Бессарабии / Н. К. Срединский // Зап. Новорос. об-ва испытат. природы. – 1873. – 1, № 2. – С. 1–292.
9. Byalt V. V. The history of Eduard Lindemann's collection kept in the Herbarium of Botanical Department of St. Petersburg State University (LECB) / V. V. Byalt, V. A. Bubyreva, L. V. Orlova // Taxon. – 2008. – 57. 1. – P. 275–278.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2015

С. Г. Коваленко, Т. В. Васильева, Е. Ю. Бондаренко, В. В. Немерцалов
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, кафедра ботаники
Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина, e-mail: tvas@ukr.net; wism@ukr.net

СБОРЫ ВЫДАЮЩИХСЯ БОТАНИКОВ В ГЕРБАРНОЙ КОЛЛЕКЦИИ Э. Э. ЛИНДЕМАННА (MSUD)

Резюме

На основе проведенной инвентаризации коллекции Э.Э. Линдемманна из более чем 500 гербаризаторов выделено 10, чей вклад превысил 100 г.л. Подчеркнута роль ботаников, связанных с Новороссийским университетом: П. С. Шестерикова, Н. К. Срединского, И. Я. Акинфиева, а также тех, кто работал в первой и второй половине XIX ст.: Эм. Линдемманна, Б. Шмида, М. Гандоже, Ф. М. Августиновича, Я. С. Медведева, Г. Таушера. Гербарные сборы этих исследователей охватывают территорию не только Причерноморья, но и других уголков Земли.

Ключевые слова: Гербарий MSUD, коллекция Э.Э. Линдемманна, выдающиеся ученые.

S. G. Kovalenko, T. V. Vasylyeva, O. Ju. Bondarenko, V. V. Nemertsalov
Odesa National Mechnykov University, Department of Botany,
2, Dvoryanska str., Odesa 65082, Ukraine, e-mail: tvas@ukr.net; wism@ukr.net

COLLECTIONS OF PROMINENT BOTANISTS IN E. E. LINDEMANN' HERBARIUM COLLECTION (MSUD)

Summary

By making inventory of E. E. Lindemann collection there were picked up 10 herbarisators from more than 500, which contribution was more than 100 h.l. It was emphasized the role of the botanists to be connected with Novorussia university: P. S. Schesterikow, N. K. Sredinski, I. Ja. Akinfiew, and those, who worked in first and second halves of XIX cent.: Em. Lindemann, B. Schmid, M. Gandoger, T. M. Augustinovicz, J. S. Medewedew, G. Tauscher. Those investigators herbarium collections enveloped territory not only the Black Sea shore, but another parts of Earth.

Key words: Herbarium MSUD, collection by E. E. Lindemann, famous scientists